

**PASAULIO TVARKA:
PASKUTINĖ HENRIO KISSINGERIO VERSIJA¹**

Paskutinė devyniasdešimt vienerių Henry Kissingerio monografija *World Order* („Pasaulio tvarka“) oficialiai pasirodė 2014 m. rugsėjo 9 d. Knygą lydėjo įprasta ją parašiusiam autoritetingam autoriui viešinimo procedūra: recenzijos iki pristatymo, jo metu, po pristatymo, recenzijų recenzijos ir gausios polemikos, virstančios diskusijomis ne apie knygą, o apie recenzentus. Štai pavyzdys. „Pasaulio tvarką“ vertinusi Hillary Clinton komunizmą prilygino fašizmui. Rusijoje kilo triukšmas, mat, H. Kissingeris neprilygino². H. Kissingeris nekomentavo komunizmo adekvatumo fašizmui klausimo. Jis pagyrė prezidentinę kampaniją pradėjusią H. Clinton už efektingą vadovavimą JAV Valstybės departamentui ir leidosi į postringavimus apie Vakarų uždavinį pasaulėtvarkos stabilumo vardan suderinti kelis veiksnius: Ukrainos europietiskumą ir Rusijos valstybingumo kilmę iš Kijevo Rusios. „Politinės tvarkos“ autorius apeliavo į tvarką, besiremiančią subtiliu suvaržymo, jėgos ir legitimumo balansu.

Politinio autoriteto parašyti knygai visada gresia pavojus virsti simuliakru. Ne visada yra aišku, ar simuliakrais siekiama didesnės komercinės sėkmės, ar tikrinamos politinės siekiamybės perspekty-

¹ Kissinger Henry, *World Order*, Penguin Press, 2014, 420 p.

² Клинтон: США – победители фашизма и коммунизма, <<http://www.regnum.ru/news/polit/1844861.html>>, 2014 09 08.

vos. Kalbant apie H. Kissingerio „Pasaulio tvarką“, nekyla abejonių tik dėl knygos pavadinimo autentiškumo. Ne kokia nors naujoji pasaulio tvarka, ne post-post šaltojo karo pasaulis ar pan., bet pasaulio tvarka. Į šią detalę būtina atkreipti dėmesį. Ir štai kodėl.

Intelektualinis H. Kissingerio akademinės, politinės ir konsultacinės veiklos šaltinis – faktinės ir alternatyviosios istorijos taikymas geopolitinės padėties analizei. Šis amerikiečių valstybininkas bandė įgyvendinti teorinius klasikinio realizmo principus globalios galios pusiausvyrai užtikrinti. Toks požiūris į pasaulio tvarką remiasi garsiausia europinės diplomatijos tradicija, laipsniškai išstbulėjusia XVII–XIX a. ir vadinama *realpolitik*, o kartais ir galios politika.

Šią tradiciją apibūdina dvi idėjos. Pirmoji – tai *raison d'état* idėja, t. y. nacionalinių-valstybinių interesų pirmenybė, pateisinanti visas priemones šiems interesams įgyvendinti. Antroji – galios pusiausvyra besiremianti pasaulėtvarka, kurioje nevyrauja nė viena valstybė. Kiekviena valstybė, pagal savuosius galios skaičiavimus remdamasi sąjunginiais ryšiais su kitomis valstybėmis arba priešindamasi joms, išlaiko savo nepriklausomybę. Tokiu tvarkymusi besiremianti pasaulio tvarka teikia naudos visoms *status quo* valstybėms – jos gali sutramdyti agresorių pretenzijas ir užtikrinti tarptautinės sistemos stabilumą bei nuosaikumą.

Istorinę geopolitinės galios pusiausvyros išsklotinę H. Kissingeris yra pateikęs netrukus po Šaltojo karo pabaigos paskelbtame fundamentaliaame veikalė „Diplomatija“³. Autoriaus sumanymu, knyga turėjo istoriškai pagrįsti ir jo paties, nacionalinio saugumo patarėjo ir valstybės sekretoriaus, vykdytą pasaulinę politiką, grįstą modernizuotomis, t. y. prie XX a. antrosios pusės pasaulio realijų pritaikytomis, vestfalinės tvarkos taisyklėmis.

³ Kissinger Henry, *Diplomatija*, Vilnius: Pradai, 2003, 902 p. Versta iš Kissinger H. *Diplomacy*, New York: A Touchstone Book, Simon @ Schuster, 1995. Lietuvišką recenziją žr.: Laurinavičius Česlovas, Lopata Raimundas, Himnas galios pusiausvyrai, *Politologija* Nr. 34, t. 2, 2004, p. 103–116.

XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje H. Kissingeris kartu su R. Nixonu pasuko JAV vairą nuosaikios sulaikymo strategijos SSRS atžvilgiu link. Totalaus komunizmo blokavimo politika buvo pakeista į geopolitiškai svarbių centrų ir teritorijų kontrolę, ypač Artimuosiuose, Vidurio Rytuose bei Pietryčių Azijoje. *Détente* su sovietais, partnerystė su Kinija, įkvėpto Izraelio–arabų pacifikacijos proceso padedama Amerika atsitraukė iš Indokinijos, tačiau išlaikė strateginę įtaką pasaulio raidai ir nepralaimėjo šaltojo karo. Vašingtonui pavyko pergudrauti Maskvą tiek Kinijoje, tiek Artimuosiuose Rytuose. H. Kissingerio geopolitinis projektas numatė įtraukti SSRS, Kiniją ir kitus geopolitiškai reikšmingiausius centrus į pozityvų galios pusiausvyros taisyklių žaismą, neutralizuojantį pasaulinio karo grėsmę ir tuo primenantį XIX a Vienos kongreso dvasią.

Tai, kad H. Kissingeriui (ir R. Nixonui) pavyko globaliu mastu įgyvendinti galios pusiausvyros principą, nemaža dalimi sąlygojo konkrečios laikotarpio aplinkybės. Beje, pats H. Kissingeris neslėpė, kad, susiklosčius kitokioms aplinkybėms, galios pusiausvyros principas nebūtų toks efektyvus, o gal būtų ir žalingas. Vis dėlto paskutiniuose „Diplomatijos“ puslapiuose jis apie žengiantį į XXI a. pasaulį pasitikinčiai teigė: „Sistemoje, kuri susideda iš galbūt penkių ar šešių didelių galiūnių ir daugybės mažesnių valstybių, tvarka turės atsirasti labai panašiai, kaip ji atsirado ankstesniais šimtmečiais – derinant ir balansuojant nacionalinius interesus: kokie yra pagrindiniai tarptautinės tvarkos dėmenys, kokie yra jų sąveikos būdai, kokie yra tikslai, dėl kurių sąveikauja?“⁴

„Pasaulio tvarka“ yra atsakymų į šiuos klausimus paieškos tęsinys. Todėl nereikia stebėtis, kad paskutinis H. Kissingerio veikalas gali būti pavadintas autorizuotu, todėl pavyzdiniu „Diplomatijos“ konspektu. Naujoviškumo aptariamam veikalui suteikia minėtus klausimus konkretinanti problema – kaip skirtingus civilizacinius patyrimus pajungti visuotinai pripažįstamai tvarkai, garantuojančiai

⁴ Kissinger Henry, *Diplomatija*, p. 783.

pasauliui dermę?, taip pat problemą iliustruojanti empirinė medžiaga, skirta atskirų civilizacijų raidai plačiau nušviesti. Beje, „Pasaulio tvarkoje“, kitaip nei ankstesniuose darbuose, aptinkame ir daugiau nuorodų į politikos filosofų kūrinius.

Kas yra pasaulio tvarka – teorinis ginčas. H. Kissingeris pritaria prielaidai, kad pasaulis grimzta į chaosą. Nors neturintys precedento tarpusavio priklausomybės ryšiai leidžia kalbėti apie tarptautinę bendriją, jos raidą kontroliuoti, veikti ar prižiūrėti tampa vis sudėtingiau. „Pasaulio tvarkos“ autorius įsitikinęs, kad tarptautinės bendrijos dienotvarkė skęsta miglose, nes nėra sutarimo dėl tikslų, metodų ir apribojimų, kurie ir turėtų įrėminti tarptautinę sistemą.

H. Kissingerio nuomone, Vakaruose ilgą laiką vyravo įsitikinimas, kad jiems priklauso išimtinė privilegija tokią sistemą organizuoti. Privilegija pagimdė dvi vakarietiškas pasaulėtvarkos interpretacijas – amerikietiškąją ir europinę.

Dėl respublikoniškos valdymo formos, palankių raidos aplinkybių ir piliečių įgimtų dorybių JAV išvydo savyje išskirtinę, unikalią šalį. Iškilimą siedama su laisvės ir demokratijos vertybių skleidimu, Amerika klio vėsi tikėjimu, kad šios vertybės ir yra pagrindas tokiai globaliai tarptautinei tvarkai, kuri, remdamasi demokratija, laisva prekyba ir tarptautine teise, garantuos visuotinę taiką ir teisingumą. Tiesa, apsisprendę kovingam internacionalizmui ir šalies įsitraukimui į pasaulio reikalus, amerikiečiai iki šiol ginčijasi dėl užsienio politikos pagrindų: ar imtis tarptautinio vaidmens reikalauja ideologinė pasaulio visuotinės demokratizacijos idėja ir moraliniai įsipareigojimai jai (Woodrow Wilsono tradicija), ar geopolitiniai interesai, įpareigojantys užtikrinti pasaulinę galios pusiausvyrą kaip nacionalinio saugumo garantą (Theodoro Roosevelto paveldas)? Pergalė šaltajame kare šio ginčo neišsprendė.

Šalia amerikietiško tarptautinės tikrovės supratimo koegzistuoja europietiškas. Europiečių požiūrį į pasaulio tvarką kreipė istorinis, Vestfalijos sutartimis pradėtas formalizuoti individų ir nepriklausomų

mų valstybių laisvos konkurencijos procesas. Neigiamiems tokios konkurencijos ir ambicijų susidūrimo padariniams pažaboti Europa atrado galios pusiausvyrą ir ją legitimuojančius susitarimus dėl bendrų vertybių, t. y. tarptautinio elgesio taisyklių ir apribojimų. Tiesa, XX a. pirmosios pusės pasaulio raida, atskleidusi galios pusiausvyros ir vertybių bendrystės silpnumus, privertė Vakarų Europą permąstyti *realpolitik* principus. Šaltajam karui padalijus Europą į dvi priešiškas stovyklas, vakarietiškoji žemyno dalis ėmėsi ieškoti savojo identiteto, tas paieškas siedama su ekonominės ir politinės integracijos (Europos Bendrijos) idėja ir solidarumu su JAV (euroatlantizmas). Po šaltojo karo Europa (ES) suintensyvino pastangas tapatumui tobulinti. Ji užsimojo peržengti suverenios valstybės ribas, sukeldama debatus apie valstybės prigimtį, atsisakė klasikinio balansavimo, o santykiuose su užsieniu pradėjo taikyti minkštosios galios principą. „Pasaulio tvarkos“ autorius abejoja, ar tarptautinė sistema gali kliautis apeliacijomis į teisėtumą. H. Kissingeris teigia, kad tokios pastangos ne tik suteikė peno svarstyti, ką reiškia brūkšnelis tarp euro ir atlantizmo, bet ir sukėlė abejones, ar tarptautinė sistema gali kliautis apeliacijomis į teisėtumą. Jis baiminasi, kad senojo žemyno susižavėjimas minkštąja galia galų gale virs savitiksliau, sukurdamas galios disbalansą, o iš esmės galios vakuumą tuo metu, kai kiti pasaulio regionai pripažįsta kietosios galios principą.

H. Kissingeris atkreipia dėmesį į procesus, vykstančius Rytų Europoje, Artimuosiuose Rytuose ir Azijoje. Besidomintiems Lotynų Amerikos ir Afrikos vieta šiuolaikinėje tarptautinėje sistemoje teks nusivilti. Šių regionų, kaip ir „Diplomatijoje“, H. Kissingeris tarsi nepastebi. Tiesa, galime aiškinti, jog bent jau Šiaurės Afrika, jam apatariant procesus arabų pasaulyje, patenka į jo akiratį. O kalbant apie H. Kissingerio santykį su Lotynų Amerika, belieka tik spėlioti, ar kartais įtakos nedaro Čilės sindromas?

Apie Rusiją H. Kissingeris tarsi nieko naujo nepasako. Tai, kad ji išsidriekusi dviejuose žemynuose ir nežinia, kas jos tikrieji namai, jis

aiškino ir „Diplomatijoje“. Jis dar kartą pabrėžia, kad Rusiją reikia išlaikyti pusiausvyroje, taip pat primena būtinybę pasitelkti istoriją adekvačiam Vladimiro Putino Rusijos suvokimui. Putino nacionalizmą, aiškina H. Kissingeris, slegia istorinis balastas, iliustruojamas savaimė iškalbingais skaičiais (jų „Diplomatijoje“ nerasime): 1552–1917 m. Rusija kasmet vidutiniškai savo ribas išplėsdavo 100 000 kvadratinų kilometrų ploto teritorijomis. Klausimas kyla, kaip Vakarams vizualizuoti ilgalaikių santykių su Rusija perspektyvą, kai Rusijos prabudę teritorinės ekspansijos instinktai sutampa su islamo pasaulio panirimu į nuolatinę suirutę, o Azija sparčiai persitvarko?

Islamo „Diplomatijos“ dalykinėje rodyklėje nebuvo. Dabar H. Kissingerį domina islamistų santykis su galios pusiausvyra. Artimuosiuose Rytuose verda konfliktai, kuriuos kaitina etniniai ir religiniai veiksniai. Islamo religinių ekstremistų grupės ir jas palaikančios jėgos pažeidžia valstybių sienas ir suverenitetus, sukurdamos valstybių, nekontroliuojančių savo teritorijų, fenomeną. Islamo ekstremistų grupių veikla jam atrodo pavojinga. Tačiau kur kas grėsmingesnė yra Irano branduolinė programa ir Teherano neslepamos pastangos užsitikrinti lyderystę islamo pasaulyje, skelbiant jį tikruoju pasauliu. Tai – konceptualus iššūkis Vakarams. Šioje koncepcijoje vietos yra ne galios pusiausvyrai, o egocentrizmui.

Azijos problemos – europietišku priešingybė. Čia galios pusiausvyros principai dominuoja nepriklausomai nuo teisėtumo. Todėl kai kurie regioniniai ginčai lengvai perauga į atvirus susirėmimus. Jų intensyvumas leidžia apčiuopti potencialius galios pusiausvyrai subregionus: vieną – Pietų, kitą – Rytų Azijoje. Tačiau šiandien šiame žemyne nėra balansuotojo, t. y. valstybės, gebančios išlaikyti regionines sistemas pusiausvyroje taip, kaip tai istorijos raidoje darė Didžioji Britanija Europoje. Į abiejų subregionų geopolitinę dinamiką įsitraukusi Kinija, nors ir išpažįstanti tam tikras tarptautinio elgesio taisykles, nėra pamiršusi, kad išpažinti tarptautines taisykles ji buvo

priversta jėga, prieš savo imperinę prigimtį, ir kad ta hierarchinė prigimtis „pasmerkia“ ją globaliam istoriniam vaidmeniui – civilizuoti (sinofikuoti) pasaulį. H. Kissingeris primena Harvardo, savo aukštosios mokyklos, tyrėjų atliktus skaičiavimus: iš penkiolikos istorinių atvejų, fiksavusių kylančios ir savo galią tarptautinėje arenoje įtvirtinančios valstybės tarptautinį elgesį, dešimt baigėsi karais. Vis dėlto „Pasaulio tvarkos“ autorius tiki galimybe suderinti Kinijos siekimus su vestfališko pobūdžio galios pusiausvyra, nes peno tikėti tokia galimybe suteikia istorinis XX a. aštuntojo dešimtmečio precedentas. Ši istorinė paralelė, be abejo, personifikuota. Ji H. Kissingeriui suteikia gerą progą savigyrai ir emocinio sinofiliškumo demonstracijai. Tačiau paralelė turi ir potekstę, o būtent, raginimą nepamiršti, jog galios pusiausvyros prigimtis ne tiek mechaninė vadinamųjų struktūrinių veiksnių išvestinė, kiek istorinės vaizduotės išvaduotos valios pastangos brėžti pasauliui strateginį kursą. Todėl H. Kissingeris „Pasaulio tvarkoje“ sveikina JAV ir Kinijos mėginimus deklaruoti partnerystę, nors negaili ir ironijos, esą vien tik deklaracijomis partnerystė nėra įgyvendinama.

Buvęs JAV valstybės sekretorius aptaria ir kitus pasaulio tvarkos kūrimą sunkinančius procesus. Vienas jų – tarptautinių ekonominių ir politinių institutų nesuderinamumas. Ekonominėi sistemai virtus globalia, politinė struktūra išlieka nacionalinė. Politinės struktūros pagrindas tebėra atskira valstybė. Ekonominė globalizacija nepaiso valstybių sienų. O nacionalinė užsienio politika jas įtvirtina. XX–XXI a. sandūroje ekonominio augimo laikotarpius keitė finansų krizės (nuo XX a. devintojo dešimtmečio Lotynų Amerikoje iki XX a. pirmojo dešimtmečio JAV ir Europoje). Tie, kurie pasinaudojo tokiais ekonominės sistemos bangavimais ir laimėjo, skelbia apie visos tarptautinės sistemos efektyvumą. Pralaimėję, suprantama, reiškia jai pretenzijas. H. Kissingerio nuomone, tarptautinė tvarka susidūrė su paradoksu – jos sėkmė priklauso nuo globalizacijos sėkmės, tačiau globalizacija sukelia politinę reakciją, prieštaraujančią globalizacijos siekiui.

Pagaliau šiuolaikinė tarptautinė sistema stokoja efektyvaus tarptautinės sąveikos politinio mechanizmo, leidžiančio pasaulinėms galioms ne tik aptarti svarbiausias problemas, bet ir priimti bendrus tų problemų sprendinius. Nors didžiosios galios dalyvauja įvairiuose tarptautiniuose dariniuose (G-7, G-20 ir pan.), juos veikiau būtų galima vadinti ne tvarkingais (formatais), o diskusijų klubais.

Trumpiau tariant, reziumuoja H. Kissingeris, tarptautinė sistema puolama iš visų pusių. JAV ir Europa reikalauja, kad visos valstybės siektų įgyvendinti Vakarų liberalias vertybes. Tačiau Europos galia, pažeista dviejų pasaulinių karų, užsidarė triušių narve, pavadintame Europos integracija. Amerika išliko supervalstybė, kuri pajėgi užkirsti kelią geopolitinei saviveiklai. Tačiau JAV sunkiai leidžiasi sugundomos galios, priverčiančios paklusti ir balansuoti, vaidmeniui. Azijoje ir Artimuosiuose Rytuose stiprėja egocentriškumas. Pirmoji stebi kylančias galias, visų pirma, Kiniją, kuri iš esmės neturi tradicijų mąstyti vestfališkomis galios sąvokomis ir gali susigundyti revizuoti tarptautinę sistemą. O Artimuosiuose Rytuose siautėja islamistai, nesikratantys prievartos ir masinių žudynių kaip priemonių sukurti kalifatą pagal Korano taisykles.

Neretai H. Kissingeris apibūdinamas kaip užkietėjęs realistas, esą užsienio politika – tai tik galia ir interesai, o vertybės ir moralė – silpnapročiams. Toks apibūdinimas yra klaidingas. Buvęs JAV valstybės sekretorius nėra beatodairiškas *realpolitik* garbintojas. Dar „Diplomatijoje“ jis ypač akcentavo teisėtumo ir vertybių vaidmenį, įspėdamas, kad europinė diplomatijos tradicija gundė jos vykdytojus ekspansijai ir išsiplėtimui. Juk pagaliau valstybėms, siekiančioms saugumo galios didinimo sąskaita, nesunku tai įgyvendinti. Būtent ši pavojinga tendencija atvedė į pasaulinius karus. H. Kissingerio nuomone, vienintelė priemonė, stabdanti jos sklaidą, būtų „susitarimas dėl bendrų vertybių“. Galios pusiausvyra slopina sugebėjimą saugoti tarptautinę tvarką; susitarimas dėl bendrai išpažįtamų vertybių slopina troškimą saugoti tarptautinę tvarką. Tačiau šios vertybės neturi būti painiojamos su vidaus politikoje vartojama moralės sąvoka. Turėdami

minėtas vertybes, tarptautinės bendrijos nariai veikiau pripažįsta, kad yra bendros taisyklės ir apribojimai. Taika ir teisingumas – trokštami. Tačiau taika ir teisingumas geriausiu atveju egzistuoja tik kaip išvestiniai arba paramos veiksniai. Todėl bandymai tiesiogiai taikytis į juos tarptautiniuose santykiuose virsta veikla visiškai priešinga linkme.

„Pasaulio tvarkoje“ šios nuostatos yra pakartojamos. Jeigu tarptautinė sistema remiasi galia, bet stokoja legitimumo, ji susinaikins. Jeigu tarptautinė sistema įrodinės moralės tiesas, bet stokos galios priversti jas vykdyti, ji suirs. Šiuolaikinė problema yra tai, kad visų pagrindinių tarptautinės bendrijos narių požiūriu santykis tarp galios ir legitimumo yra sutrikęs. Vakarai negali įtvirtinti vadinamosios liberaliosios tvarkos. Kinija gali neįgyti to, ką, Pekino manymu, jai turėtų užtikrinti didėjanti šalies gerovė ir galia. Rusai į Vakarų normas žiūri kaip į Trojos arklį, tiesiantį kelią Vakarų ekspansijai Rusijos sąskaita. Islamistai apskritai atmeta dabartinės sekuliarios tvarkos idėją.

Klausimas būtų, kokia išeitis? H. Kissingeris ragina parengti tokią pasaulio tvarkos koncepciją, kuri peržengtų atskiro regiono ir šalies siekius bei idealus. Teoriniu jos atsparos tašku gali tapti naujo balanso tarp galios ir legitimumo paieškos, o praktiniu – Vestfalijos galios pusiausvyros modelio, modifikuoto atsižvelgiant į šiuolaikines realijas, taikymas. Jo nuomone, tarptautinė sistema turėtų remtis atskirų regionų balansavimo mechanizmu, atsirasiančiu sukuriant individualias tvarkas (regionines pusiausvyras) atskiruose pasaulio regionuose ir jas tarpusavyje susiejant į globalią. Eventualios tarpusavio priklausomybės tikslai nebūtinai turi derėti. Pavyzdžiui, radikalų ir ekstremistinių judėjimų pergalės gali sukurti tvarką viename regione, tačiau likusiuose išprovokuoti chaosą. Karinė jėga užsitikrinamas vienos šalies dominavimas regione, net jeigu tai ir sukelia tvarkos regimybę, gali tapti pasaulinės krizės priežastimi. Tačiau pirmiau minėta logika remiantis sukurtas galios pusiausvyros mechanizmas užtikrintų procesų valdomumą.

Nėra aišku, ar šiuolaikiniame pasaulyje teoriškai ir praktiškai galima tokia koncepcija. H. Kissingeris „Pasaulio tvarkoje“, kaip ir

„Diplomatijoje“, pabrėžia suprantąs, kad galios pusiausvyra neišsėmia tarptautinių santykių. Kita vertus, istorijos yra atskleista, kad šis principas yra galingas įrankis rankose tų, kurie suvokia ekvilibriumo naudą tarptautinės sistemos stabilumui bei nuosaikumui ir tvarkos idėją sieja su tarptautinių procesų prognostika ir kontrole. Žinoma, tokio įrankio naudojimas savaime reikalauja galios ir valios.

H. Kissingeris neabejoja, kad JAV nestokoja galios ir noro išlikti atsakinga ir įtakinga veikėja XXI a. pasaulio raidoje. Abejonių jam kelia Amerikos apsisprendimas, kaip su ta galia konkrečiai derėtų elgtis? „Pasaulio tvarkos“ autoriaus nuomone, JAV turi sau atsakyti į keletą klausimų: ką amerikiečiai nori pasiekti, kai nesulaukia daugiašalės pagalbos? ko amerikiečiai siekia neleisti, kai veikia vienašališkai? ką amerikiečiai nori pasiekti arba neleisti tais atvejais, kai juos paremia kiti aljanso nariai ar sąjungininkai? kur amerikiečiams nereikia įsivelti, net jeigu sąjungininkai ar aljanso nariai juos palaiko? kokia vertybių, kurias amerikiečiai siekia įtvirtinti, prigimtis? kiek šis vertybių įtvirtinimo procesas priklauso nuo aplinkybių?

Klausimus H. Kissingeris siūlo svarstyti ideologiniu ir geopolitiniu lygmenimis. Jo nuomone, universalių pasaulėtvarkos principų aukštinimas turi būti derinamas su istorinių kitų regionų, kultūrų ir jų požiūrių į savo saugumą realijų supratimu. Prisimindami „Diplomatijoje“ skambėjusius panašius siūlymus, galime teigti ir taip: „Pasaulio tvarkos“ autorius tebėra įsitikinęs, kad amerikiečiai, nepaisant po Šaltojo karo išsakytų įspėjimų apie klaidą interpretuoti pasaulį labiau moralistiškai nei geopolitiškai ir tos klaidos pasekmes, nėra pasiruošę XXI a. iššūkiams. H. Kissingeris lieka ištikimas geopolitinėms priemonėms, kviesdamas amerikiečius netobulą pasaulį taisyti šiomis priemonėmis. Tai – prarastos istorijos ilgesiu besiremiantis realistinis požiūris į tarptautinius santykius.

RAIMUNDAS LOPATA